

KEELEÕPPE ARENDAMISE PROGRAMMIDE MÕJU UURINGU KOKKUVÕTE

Tellija: Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutus Meie Inimesed

Teostaja: Saar Poll OÜ

TALLINN

Juuni 2013

ÜLEVAADE PROGRAMMIDEST JA UURINGU METOODIKAST

Sotsiaal- ja turu-uuringute firma Saar Poll OÜ viis ajavahemikul detsember 2012 kuni mai 2013 Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutuse Meie Inimesed (MISA) tellimusel läbi uuringu Euroopa Sotsiaalfondist rahastatud programmide „Keeleõppe arendamine 2007-2010“ ja „Keeleõppe arendamine 2011-2013“ mõjust eesti keele oskuse omandamisele, keeleõppe kvaliteedi parandamisele, uute metoodikate arendamisele ning hoiakute muutmisele.

Uuring on läbi viidud Euroopa Sotsiaalfondist rahastatava „Inimressursi arendamise rakenduskava“ prioriteetse suuna „Elukestev õpe“ meetme „Keeleõppe arendamine“ programmi „Keeleõppe arendamine 2011-2013“ raames.

Programmi eesmärk üldisel tasandil on tõsta Eesti elanike teadlikkust mitmekeelsuse eelistest ja luua võimalused erinevate keelte omandamiseks. Üldeesmärk seisneb selles, et kõigil Eesti elanikel, sõltumata emakeelest, oleksid võrdsed võimalused hariduse omandamiseks ja tööturul toimimiseks.

Programmil on kolm alaeesmärki:

- eesti keelest erineva emakeelega õppurid on omandanud Eestis toimetulekuks vajalikul tasemel eesti keele oskuse;
- eesti keelest erineva emakeelega täiskasvanud oskavad Eestis igapäevaseks ja ametialaseks toimetulekuks vajalikul tasemel eesti keelt;
- vajalike keelepoliitiliste otsuste tegemiseks on kindlaks tehtud erinevate õppetasemetel lõpetajatest tööturule suundujate või edasiõppijate võrkeeleoskuse tase.

Programmi „Keeleõppe arendamine 2007-2010“ sihtrühmadeks on:

- eesti keelt ebapiisavalt valdavad inimesed (koolikohustuse alla mittekuuluvad inimesed ja need, kes ei ole registreerinud ennast töötuks tööturuteenuste ja -toetuste seaduse mõistes);
- eesti keelest erineva emakeelega õppurid, alates 14. eluaastast;
- eesti keelest erineva emakeelega õppuritega töötavad pedagoogid ja ametnikud.

Programmi „Keeleõppe arendamine 2011-2013“ sihtrühmadeks on:

- eesti keelt ebapiisavalt valdavad, koolikohustuse alla mittekuuluvad inimesed;
- eesti keelest erineva emakeelega õppurid üld-, kutse- ja kõrghariduses;
- üldhariduskoolide, kutseõppeasutuste ja kõrgkoolide õppurid;
- eesti keelest erineva emakeelega õppuritega töötavad pedagoogid ja ametnikud.

Täpsema ülevaate keeleõppe arendamise programmidest leiab MISA kodulehelt:

<http://www.meis.ee/esf>

Keeleõppe arendamise programmide mõju uuringu aruande täisversiooniga on võimalik tutvuda:

<http://www.meis.ee/uuringud>

2007-2010 ja 2011-2013 keeleõppe arendamise programmide tegevused

Keeleõppe arendamise programmide mõju uuring

Keeleõppe arendamise programmide mõju **uuringu sihtrühmade** hulka kuulusid nii programmides osalejad, teenusepakkujad, programmi tegevuste elluviijad kui ka programmi väljatöötamisega seotud eksperdid. Uuringu raames teostati **dokumendianalüüs** ja viidi sihtrühmade seas läbi **tagasisideküsitlused**, kasutades selleks erinevaid uurimismeetodeid.

Uurimismeetodid tagasisideküsitluses

Sihtrühm	Kasutatud uurimismeetodid
Programmides osalejad – MISA programmide raames korraldatud kursusel/õppes osalejad	<ul style="list-style-type: none"> • Veebiküsitlus (514 vastajat, sh nii õppurid, täiskasvanud keeleõppijad kui ka pedagoogid) • 2 mini-fookusgruppi kutsekooli õppuritega Tallinnas ja Kohtla-Järvel
Programmides osalejad – eesti keele õppe kulude hüvitise saajad	<ul style="list-style-type: none"> • Veebiküsitlus (175 vastajat)
Teenusepakkujad	<ul style="list-style-type: none"> • Veebiküsitlus (53 vastajat) • Süvaintervjuud 4 teenusepakkuja esindajaga • Poolstruktureeritud telefoniintervjuud vaegnägijate ja vaegkuuljate õppematerjalide 2 autoriga
Ekspertid – MISA-poolsed programmi tegevuste elluviijad ja sihtasutuse välised eksperdid	<ul style="list-style-type: none"> • Veebiküsitlus (29 vastajat) • Fookusgrupp MISA-poolsete programmi elluvijatega • Süvaintervjuud 3 programmi juhtkomitee liikmega

HINNANG PROGRAMMI TULEMUSLIKKUSELE DOKUMENDIANALÜÜSI PÕHJAL

Tegevuste tulemuslikkust ja mõju on võimalik hinnata eelkõige 2007-2010 programmi puhul, kuna 2011-2013 programmi raames ei ole enamik tegevusi veel lõpetatud. Programmi mõju ja tulemuslikkuse hindamine üldjuhul eeldabki pikemat ajaperioodi, sest osad tegevused on planeeritud pikaks ajaks ja nende otsene mõju ei avaldu kohe (nt hoiakute puhul). Konkreetse programmi mõju hindamise muudab keerukaks asjaolu, et seotud eesmärgid on kompleksed ja neile avaldavad mõju ka programmivälised, kuid samade eesmärkide saavutamist toetavad tegevused, mida viivad ellu teised asutused ja organisatsioonid.

Programmi „**Keeleõppe arendamine 2007-2010**“ tulemuslikkuse hinnang on elluviija arvates positiivne, MISA hinnangul programmi eesmärgid täideti. Programm hõlmas 13 erinevat tegevust, mis suuremas osas puudutasid eesti keele õpet muukeelsele elanikkonnale. Programmi eelarve kogumaht oli 4 101 200 eurot, millest välja maksti 4 048 716 eurot. Rakendamise käigus tehti muudatusi nii programmi eelarve kui ka tegevuste osas. Eesmärgiks seotud indikaatorid said programmi raames üldjuhul täidetud; vähesed ilmnenu puudujäägid olid seotud nii organisatoorseste küsimustega kui ka sihtrühma poolse huvipuudusega. Mitmete tegevuste puhul saavutati indikaatorite täituvus planeeritust suuremas mahu, mille tingisid mitmed erinevad faktorid (nt suur osalejate huvi, majandusolukorra tõttu langenud hinnad keeleõppeturul, alaprognosis algses planeerimises).

Programmi tegevustest võttis kokku osa enam kui 7000 inimest (algselt oli planeeritud umbes 5000 inimese osalus). Tegevustest kasusaajaid oli aga märksa enam, sest näiteks erinevad mitmekülgsed õppematerjalid, mis programmi raames tõlgiti, eestindati või spetsiaalselt koostati, on kättesaadavad eesti keelt võõrkeelena õpetavatele asutustele ja tuhandetele keeleõppijatele endile. Kõige suuremat mõju on programm avaldanud valdkondliku arengukava „Eesti lõimumiskava 2008-2013“ eesmärkide saavutamisele haridusliku ja kultuurilise ning sotsiaalse ja majandusliku lõimumise valdkonnas. Programm aitab kaasa, et: 1) Eestis kutsehariduse omandanud valdaksid eesti keelt oma haridustasemele ja kvalifikatsiooninõuetele vastavalt ning oleksid konkurentsivõimelisemad Eesti tööjõuturul; 2) eesti keelest erineva emakeelega gümnaasiumilõpetajad saaksid edukalt õppida kõrgkoolis eesti keeles; 3) õpetajad oleksid võimelised õpetama mitmekeelses ja -kultuurilises õpikeskkonnas ning erineva eesti keele tasemega õpilasi.

Programmi „**Keeleõppe arendamine 2011-2013**“ raames viiakse aastatel 2011-2013 ellu 11 tegevust, mille seas on neli uut, ülejäänud aga jätkavad ja arendavad edasi eelmise programmi tegevusi. Programmi kogumaht on 2 458 000 eurot, mille eest peaks saama õpet umbes 1800 ja keeleõppehüvitist 2500 inimest, lisaks nõustamine kutseõppeasutustes, erinevate õppematerjalide välja töötamine ja ühe uuringu teostamine. Programmi elluviimine kulgeb plaanipäraselt ning tegevuste tulemused vastavad enam-vähem kavandatule. Mitme väljundindikaatori täitmine on madal, kuid hetkel koolitustel osalevate isikute arv on küllaltki suur, mis võimaldab eeldada kõigi indikaatorite täitumist programmiperioodi lõpuks.

Seega võib rakenduslikust aspektist vaadatuna öelda, et suures osas on sihtmäärad saavutatud ning ületatud. Keelepoliitilisest ja sisuliselt aspektist käsitletuna kujuneb hinnang mõnevõrra teistsuguseks. Dokumendianalüüs näitas, et programmide eesmärgid on kohati ebamääraselt või liiga kõrgelennulistena sõnastatud ning alati ei saa keeleõppekorralduslikult neid ja nende saavutamist hinnata. Kuna programmis sõnastatud eesmärgid ja tegevused ei ole selgesõnaliselt omavahel hierarhilisse seosesse pandud ja puudub selge arusaam, kuidas tegevused toetavad programmi eesmärkide saavutamist, siis eksisteerib oht, et programmi elluviimisel ei ole taotletav mõju selgelt arusaadav ja seetõttu jäävad seatud eesmärgid saavutamata või saavutatakse mitterahuldavalt.

Põhialuseks programmide väljatöötamisel oli inimressursi arendamise rakenduskava, millest kandusid programmidesse üle mitmed rakenduskava puudused. Näiteks programmi üldindikaatoritena kasutatakse koolituste arvu ning osalejate ja läbinute arvu, sõltumata koolituse, kursuse või muu tegevusvormi tüübist ning eesmärgist ja osalemiskriteeriumidest. Seega kriitikana võib välja tuua liigse „läbinute“ arvule keskendumise, millega alati ei kaasne keeleliste tulemuste mõõtmist. Programmide kohta olemas oleva info alusel on võimatu määrata, kuivõrd on keeleoskus paranenud ja kas sel oli kestlik mõju ning milline on programmi mõju hoiakutele. MISA peaks teadvustama keeleõppe sisulise tulemuse ja selle mõõtmise vajadust. Näiteks senistes programmides oleks pidanud eelnevalt analüüsima ja siis koolituse järgselt mõõtma struktuurilisi muutusi keelekeskkonnas, samuti jälgima vastavate formaalsete eksamite tulemuslikku sooritamist, mille jaoks õpitegevust rahastati (nt õpingujärgselt kutseeksami sooritamise, eesti keele tasemeeksami sooritamise avaliku sektori ja omavalitsuste hallatavate asutuste õppurite poolt). Programmide tulemuslikkuse ja mõju tagamine ainult väljundindikaatorite alusel ei toimi, oluline on tulemus- ja mõjuindikaatorite määratlemine ja kasutamine iga tegevuse puhul eraldi.

ÜLEVAADE ERINEVATE OSAPOOOLTE TAGASISIDEST

Programmi tulemuslikkus: hinnangud aset leidnud muutustele

Veebiuuringu tulemuste kohaselt on 74% keeleõppe arendamise programmide poolt pakutud keeleõppes osalenutest sooritanud tasemeeksami. Neist neljandik oli seda teinud ainult enne või ainult pärast MISA korraldatud kursuse läbimist ning ei osanud seetõttu hinnata, kas kursus parandas nende keeleoskust või mitte. Pooled eksami sooritajatest märkisid tasemeeksami tulemustest lähtudes, et nende keeleoskuse tase tõusis pärast kursuse või õppe läbimist. Peaaegu iga neljas osaleja ütles, et oskused jäid samale tasemele; üksikutel juhtudel ka halvenesid.

Uuringu raames paluti nii õppes osalejatel, õpet korraldanud teenusepakkujal kui ka programmidega seotud ekspertidel anda hinnanguid kursuse/õppe tulemusena aset leidnud muutustele.

Keeleõppes osalejad on kursuste tulemusena ennekõike tajunud keeleoskuse paranemisega seotud nüansse. Kui vaadelda jooniselt 1 vastajaid, kelle arvates esitatud väide kehtib nende kohta (hinne 4-5), siis pooled keeleõppes osalejad on arvamusel, et nende keeleoskus muutus paremaks ning nad kasutavad omandatud teadmisi ja oskusi igapäevastes olmesituatsioonides ja oma töös. Umbes 2/5 keeleõppijatest täheldas, et nad on varasemast rohkem valmis eesti keeles suhtlema ja oskavad end paremini kirjalikult väljendada. Veidi vähem nõustuti väidetega, mis puudutavad omandatud oskuste rakendamist muudes elusfäärides (nt suhtlus tööl, koolis või huvitegevuse raames, eestikeelse meedia jälgimine, erialase kirjanduse lugemine). 30% keeleõppijast arvab, et tänu õppes osalemisele on nad tööturul konkurentsivõimelisemad. Kuna eesti keele kasutamise eelduseks on vastava keelekeskkonna olemasolu, siis ei ole väga üllatav, et kõige vähem on keeleõppes osalemine avaldanud mõju suhtlusele sõprade ja sugulastega.

Kursustel/õppes osalenud **õpetajatest ja koolitajatest** peaaegu 2/3 on enda hinnangul rakendanud saadud teadmisi ja kogemusi oma töös (Joonis 2). Umbes pooled leiavad, et nende õpetamise oskus ja oskus tõsta õppurite suhtlemisvalmidust muutus kursuse või õppe tulemusena paremaks. Ligikaudu sama paljudel tõusis tänu kursusel osalemisele töömotivatsioon. Mõnevõrra vähem (41% juhtudest) nõustuti väitega, et koolituse või õppe tulemuseks oli konkurentsivõime paranemine tööturul. Umbes iga kolmas õpetaja/koolitaja tunnetas, et tänu õppes osalemisele väärtustavad õpilased ja kolleegid teda varasemast rohkem. Kolmandik leidis ka, et kursuse või õppe läbimise tulemusena paranesid tema õpilaste sooritused. Siinjuures on oluline tähele panna, et konkurentsivõimet, kolleegide ja õpilaste poolset lugupidamist ning õpilaste soorituste paranemist puudutavatele väidetele ei osanud umbes viiendik õpetajatest ja koolitajatest mingit hinnangut anda.

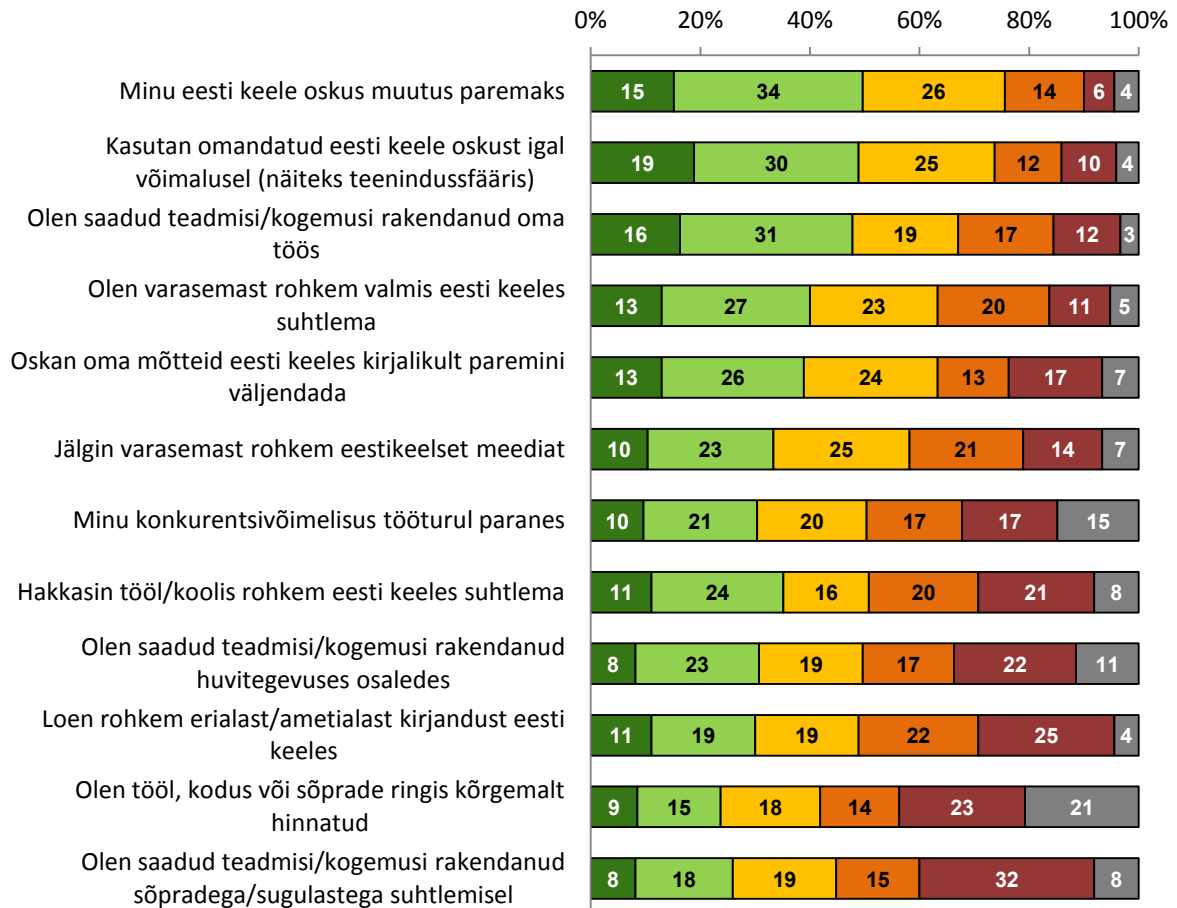
Nii **teenusepakkujad** kui ka programmidega seotud **ekspertid** hindavad õppe tulemusi osalejatest oluliselt positiivsemalt (vastavalt Joonis 3 ja Joonis 4). Kui tuua näitena keeleoskuse paranemine, siis osalejatest on seda muutust tajunud pooled, ekspertidest aga peab koguni 4/5 õppes osalejate eesti keele oskust varasemast paremaks. Huvitav on ka asjaolu, et osalejad ise tõid esile ennekõike keeleoskuse tõusu, aga teenusepakkujad ja eksperdid seavad esikohale varasemast suurema suhtlusvalmiduse. Nende erisuste tagamaadele on käesoleva uuringu põhjal keeruline ühest selgitust anda. Kuigi tulemusnäitajad on teenusepakkujal ja ekspertidel oluliselt kõrgemad, siis ka nende hinnangutest selgub, et MISA programmide raames toimunud kursused on avaldanud otsesele keeleoskusele suuremat mõju kui laiemale lõimumisprotsessile ühiskonnas.

Keeleõppe arendamise programmide mõju uuring

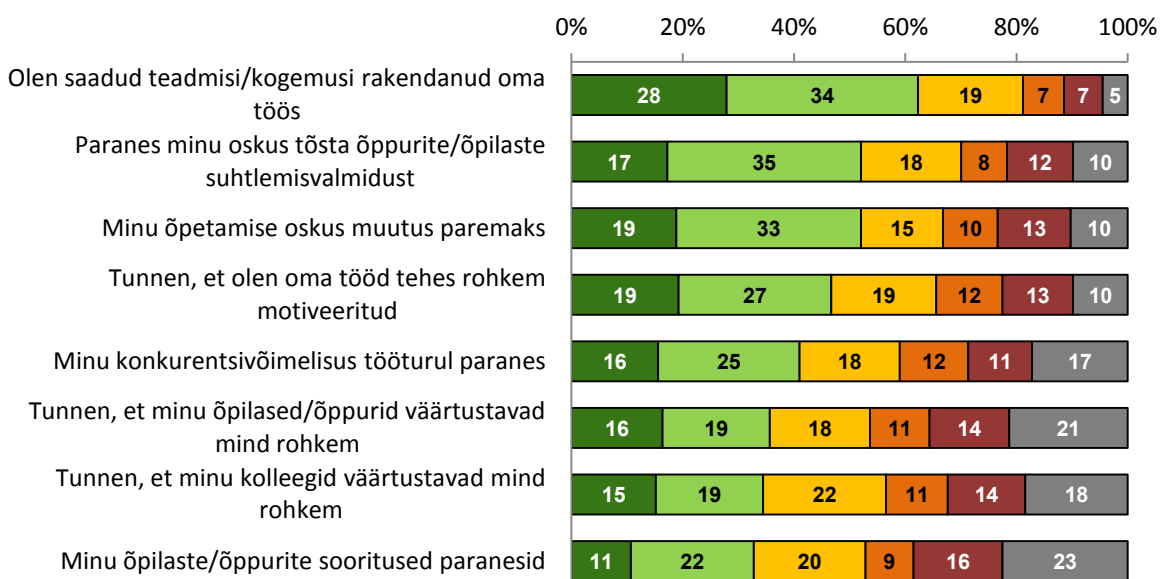
Millised muutused leidsid aset selle kursuse/õppe tulemusena? (järjestatud keskmise alusel)

Joonis 1. Õppurite ja täiskasvanud keeleõppijate hinnangud (N=270)

■ 5 - Kehtib minu kohta väga suurel määral ■ 4 ■ 3 ■ 2 ■ 1- Ei kehti üldse minu kohta ■ Raske öelda

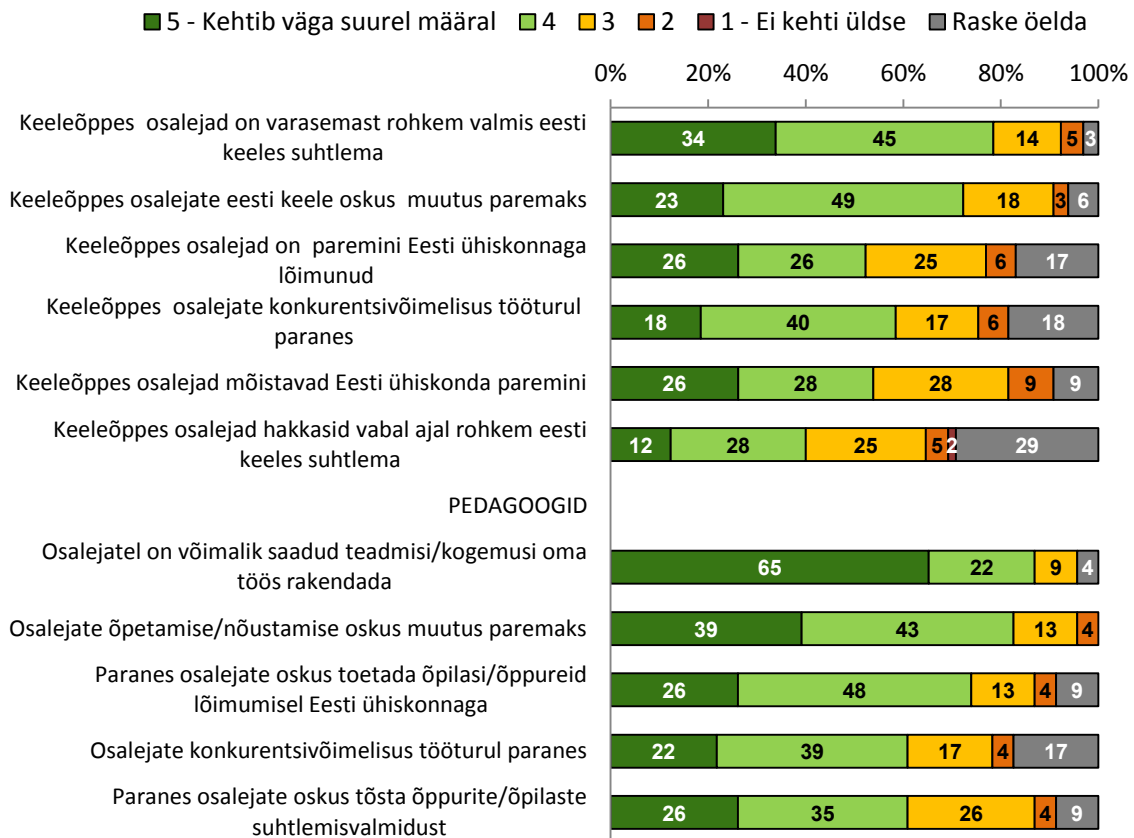
Joonis 2. Õpetajate ja koolitajate hinnangud (N=244)

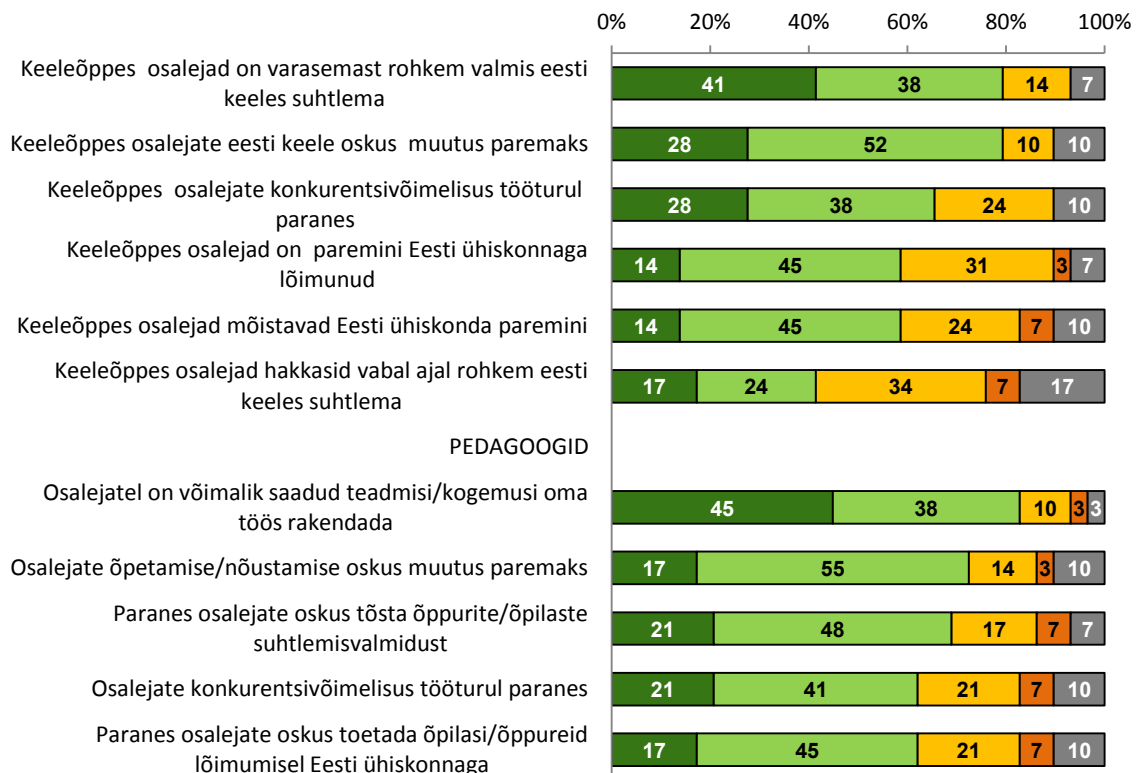
Keeleõppe arendamise programmide mõju uuring

Millised muutused leidsid programmide tulemusel osalejate hulgas aset?

Joonis 3. Teenusepakkujate hinnangud (keeleõppes hinnati 65 ja pedagoogide koolitustes 23 tegevust)

Joonis 4. Ekspertide hinnangud (N=29)

Keeleõppe arendamise programmide mõju uuring

Kvalitatiivsed uurimismeetodid tõid MISA keeleõppe programmide tulemuslikkuse kohta esile erinevaid, kohati ka vastandlikke seisukohti. Ühelt poolt võib lühiajalisele õppele ette heita, et see ei aita kaasa lõimumisele ja ka mõju keeleoskusele on väike, samas on nii õppes osalejatel kui teistel sihtrühmadel tuua positiivseid näiteid muutunud suhtumisest, paremast ühiskonna mõistmisest ning tõusnud huvist Eesti riigi, kultuuri ja inimeste vastu. Pikaajaliste tulemuste saavutamisel on probleemiks asjaolu, et kursusel omandatud parem keeleoskus ei jää alati püsima, kui pärast kursuste lõppu puudub eestikeelne keskkond, kus seda praktiseerida (st pole vajadust ega võimalust eesti keeles suhelda).

Uuringust ilmnenu positiivsete õppetulemuste kõrval tuleb tõdeda, et **programmides osalejate vajadus täiendava eesti keele õppe järele on endiselt väga suur**: täiskasvanud keeleõppijatest peab täiendavat keeleõpet vajalikuks koguni 97%, kooliõppuritest 86%. Pedagoogide täienduskoolituse vajadus on keeleõppijate omast mõnevõrra väiksem, kuid ka neist 83% vajab enda hinnangul tulevikus veel samalaadseid koolitusi (sh enda täiendamine nii erinevate õpetamistehnikate kui ka eesti keele vallas). Kohati tundub, et tegemist on lõputu õppeprotsessiga, sest ka enne MISA kursuseid on enamik osalejatest keelekursustel, koolis, suhtluse käigus jm eesti keelt õppinud.

Rahulolu õppevormi, õpetamise taseme ja õppematerjalidega

Tagasisideuuringu põhjal saab MISA programmide raames läbi viidud õpe **osalejatel** valdavalt positiivset vastukaja: 90% (keele)õppes osalejatele sobis õppe läbiviimisel kasutatud õppevorm, 84% pidas sellises vormis õppimist küllaltki või väga efektiivseks, 86% vastanuid hindas õpetamise taset heaks või väga heaks ning 85% oli sama meelt õppe- ja abimaterjalide taseme kohta pealt. MISA programmide raames toimunud õppe juures hinnati kõige vajalikumaks suhtlust eestikeelses keskkonnas ja suulist keelepraktikat. Uuringu tulemustest ilmneb, et rahulolu ja motivatsiooni seisukohalt on eriti tähtsaks teguriks õppejõud ja õppemeetod, samas kui mõned teised aspektid on küll olulised, kuid mitte piisavad tingimused rahulolutunde tekitamiseks. See tulemus on väga heas kooskõlas hiljuti Eestis läbi viidud täiskasvanud õppijate uuringutega, kust samuti selgub, et just õpikeskkonna ja õpetamisega seonduvad aspektid mõjutavad edasijõudmist ja rahulolu õpingutega.

Teenusepakkujate hinnangud enda poolt pakutud tegevustele on samuti positiivsed: ligikaudu 90% juhtudest peetakse kasutatud õppevormi efektiivseks, osalejatele sobivaks ja inimeste Eesti ühiskonnaga lõimimist soodustavaks ning kasutatud õppe- ja abimaterjalide taset heaks. 4/5 tegevuste kohta leidsid teenusepakkujad, et õppes osalejatel oli küllaltki või väga tugev soov õppida. Vestluste põhjal ilmneb, et soov ja huvi õppida on inimestel erinev: mõned pole üldse motiveeritud või käivad kursusel vaid kohustuslikus korras ja tunnistuse nimel, teistel aga on vajadus ja soov oma keeleoskust tõsta.

Kuna **ekspertidel** peaks olema ülevaade programmide erinevatest tegevustest ja seega võimalus neid omavahel võrrelda, siis küsiti neilt kõigi tegevuste kohta, kuivõrd efektiivsed need on parema lõimumise saavutamiseks Eesti ühiskonnas. Tulemustest nähtub, et eksperdid peavad kõige efektiivsemaks tööjõu vahetuse vormis eesti keele õppimist; teisteks paremini lõimumist soodustavateks tegevusteks peetakse vaegnägijate ja vaegkuuljate keeleõpet, mitteformaalses keskkonnas eesti keele õppe ja koostöölaseid tegevusi 14-19-aastastele noortele, keeleõpet mentori abil ja keeleklubis, kutseõppeasutuste eesti keele kui teise keele ning eestikeelse erialaõppe

ainekavade ja programmide välja töötamist ja rakendamist, avaliku/kolmanda sektori töötajate eesti keele õpet ning üldhariduskoolide pedagoogide täienduskoolitust.

Eksperdid on heal arvamusel õppe- ja abimaterjalide tasemest, mida keeleõppe programmide tegevuste raames pakuti. Küsitlusest selgub väga pakiline vajadus MISA programmide raames õppematerjale välja töötada: seda ülesannet peab väga vajalikuks 69% ja pigem vajalikuks 24% ekspertidest. Kvalitatiivne uuring andis selgituse, et vajadus õppematerjalide väljatöötamise järele tuleneb eelkõige asjaolust, et MISA keeleõppe tegevused on sageli väikestele sihtrühmadele, kelle jaoks riiklikul tasandil õppematerjale ette ei valmistata.

Eesti keele õppe kulude hüvitamine

Keeleõppehüvitise maksmine on uuringu põhjal **oluline keeleõpet soodustav tegur**. Üle poole vastanutest (62%) arvas, et tasemeeksami sooritamise järgne õppekulude hüvitamise võimalus on nende eesti keele õppimist mõjutanud. Hüvitise puudumise korral oleks kas käidud vähematel või odavamatel keelekursustel, õppima minekut edasi lükatud või sellest sootuks loobunud. Iga kolmas (37%) keeleõppe hüvitise saaja on kasutanud laekunud hüvitist selleks, et minna uuesti eesti keelt õppima; mitmel korral keeleõppe hüvitist saanute seas on antud näitaja koguni 61%. Hüvitist saanute arusaam eesti keele õppe kulude hüvitamise vajalikkusest on väga erinev. Kõige sagedamini leitakse, et ühe sooritatud tasemeeksami kohta tuleks hüvitist maksta vahemikus 300-500 eurot, sellest väiksemaid summasid nimetas 15% ja suuremaid summasid 30% vastajaist. Kõige enam soovetakse, et keeleõppega kaasnevatest kuludest hüvitataks õppematerjalide kulud (õpik, töövihik); lisaks nimetati sagedamini veel koopiategemist, printimist jmt ning transpordi-, sh kütusekulusid.

Kuna 95% keeleõppe hüvitise saajatest tunneb **vajadust täiendada eesti keele õppe järele**, siis on eeldatavasti ka edaspidi suur nõudlus õppekulude hüvitamise järele. Hüvitise saajad on arvamusel, et rahaline aspekt on väga oluline, kui mitte kõige olulisem tegur, mis mõjutab eesti keelest erineva emakeelega inimeste **soovi õppida eesti keelt** (nt oleks vaja tasuta või soodsamat keeleõpet, õppekulude hüvitamist, keeleõppe rahalist toetamist jms). Lisaks sellele on keeleõppe puhul oluline ka inimese isiklik motivatsioon, ta peab ise tahtma keelt õppida ja tajuma vajadust selle järele. Samuti peeti vajalikuks senisest rohkemat suhtlust eestlaste-venelaste vahel ja praktiseerimisvõimaluste loomist, lugupidavat suhtumist venekeelsetesse elanikesse, kvaliteetsema keeleõppe pakkumist ja muid õppimise soovi soodustavaid asjaolusid.

Inimeste teadlikkust eesti keele õppe kulude hüvitamisest tuleks tõsta, sest vähem kui pooled (47%) ise hüvitist saanutest leidsid, et eesti keelest erineva emakeelega elanikud on üldiselt hästi kursis võimalusega taotleda keeleõppe hüvitist. Vastajatest 2/3 olid küll enne esimeseks tasemeeksamiks valmistuma hakkamist õppekulude hüvitamise võimalusest teadlikud, aga sageli ei olda kursis, millised organisatsioonid nende õppekulud hüvitavad. Kui vastajail paluti etteantud loetelus ära märkida, millised organisatsioonid olid nende keeleõppe kulude hüvitajateks ja millised organisatsioonid on üldse tegelenud aastatel 2007-2012 keeleõppe kulude hüvitamisega, siis ligikaudu 2/5 hüvitise saajatest ei osanud mingit vastust anda. 29% hüvitise saajate arvates oli nende keeleõppe kulude hüvitajaks Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus, ainult 25% hinnangul aga Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutus Meie Inimesed.

Tegevuste jätkusuutlikkus

Tegevuste jätkusuutlikkust saab hinnata mitmel viisil: teenusepakkujate ja osalejate huvi, MISA programmide raames algatatud kursuste/õppe senine rakendamine pärast programmide lõppemist ning valmisolek neid tulevikus jätkata, kui kaoks ära MISA või Euroopa Sotsiaalfondi (ESF) poolne tugi.

Enamiku ekspertide hinnangul ollakse MISA programmides osalemisest huvitatud. Veebiuuringus arvas 83% ekspertidest, et **taotlejate potentsiaalne huvi** esitada MISA programmidesse ettepanekuid kursuste/õppe läbiviimiseks on suur (sh 31% arvates väga suur). Kvalitatiivuuringust samas selgus, et hankekonkursist osavõtt on viimase kümnekonna aasta vältel oluliselt vähenenud. **Sihtrühmade huvi** osaleda kursustel/õppes, mida keeleõppe programmide raames pakuti, hinnati veebiuuringus mõnevõrra madalamalt (väga suur on huvi 21% ekspertide hinnangul). Hilisem kvalitatiivne uuring kinnitas, et mõnede õppegruppide moodustamine ei olnud tõesti eriti lihtne ning teatud osalejate motivatsioon ei olnud kõrge, nt kui tegemist oli osalejate jaoks kohustusliku keeleõppega.

Seniste tegevuste elujõulisust võib pidada päris heaks. 4/5 ekspertidest ütles, et mõningaid MISA keeleõppe programmide raames algatatud tegevusi on rakendatud ka pärast programmide lõpetamist. Teenusepakkujate sõnul on umbes pooli MISA programmide raames algatatud kursuseid/õppeid rakendatud ka pärast programmi lõppemist. Valdavalt on neid rakendatud osaliselt (nt kasutatud koostatud õppematerjale, sama metoodikat, MISA programmi raames saadud kogemusi). Põhjuste hulgas, miks kursust ei ole uuesti korraldatud, tunduvad kõige olulisemad olevat rahalised piirangud (nt inimesed ei ole raha eest huvitatud õppima, koolid ei suuda maksta, MISA jaoks väljatöötatud tegevus oli liiga kulukas).

Samas näitas küsitlus, et **teenusepakkujatel ega ka MISA-l pole valmisolekut ja vajalikke ressursse algatatud tegevuste jätkamiseks ilma ESF-i toeta**. Programmide raames algatatud tegevuste jätkamiseks on teenusepakkujate hinnangul rahaline toetus märksa olulisem kui MISA nõuanded ja konsultatsioonid: umbes pooled (53%) kalduvad arvama, et saaksid hakkama ilma MISA nõuande ja konsultatsioonita, aga ilma MISA/ESF-i rahastuseta suudaks programmide raames teostatud tegevusi jätkata alla neljandiku teenusepakkujatest (23%). Ekspertidid hindavad olukorda veelgi halvemaks: üle 4/5 ekspertidest arvab, et koolidel ning teenusepakkujatel ei ole valmisolekut ja vajalikke ressursse programmides algatatud ja arendatud tegevuste jätkamiseks ilma välise nõuande ja konsultatsioonita ning MISA ei suuda jätkata keeleõppe programmidega ilma ESF-i rahastuseta.

MISA nõuded ja korralduslik tegevus

Teenusepakkujate ja ekspertide arusaam programminõuete sobilikkusest ja nende täitmisest on väga sarnane. Valdav osa (ligikaudu 90%) teenusepakkujatest ja ekspertidest on arvamusel, et tegevustele esitatud nõuetest (nt osalejate arv, ajakava, tundide arv jms) kas enamus või kõik said täidetud. Mõlemas sihtgrupis leidis 2/3 vastajatest, et tegevustele esitatud nõuded olid sobivad, iga neljas vastaja aga pidas nõudeid liiga kõrgeks. Seega võib oletada, et programmeerivate tegevustele seatud nõuded on küllalt pingelised ja ei lase MISA programmeerivate tegevuste organiseerijatel tööd lihtsa rutiini järgi seada, vaid nõuavad igakordset pingutamist. Teenusepakkujatele on eelkõige muret tekitanud osalejate arvu ja kohalkäimise nõue (85%-line osalemismäära nõue on liiga kõrge, mõnes sihtrühmas on keeruline vajalikku arvu inimesi kokku saada ja tagada, et nad kursuse lõpuni läbiksid), sest pearahasüsteemi rakendamise tõttu kaasneb nende jaoks nõude mittetäitmisega rahaline kahju.

Teenusepakkujad ootavad MISA-lt rohkem paindlikkust ka seoses ajakava muutmise võimalustega. Mõned eksperdid möönavad ise samuti, et eesmärges seades on kohati olnud liiga optimistlikud ja kõik nõuded ei vasta reaalsele võimalustele ning bürokraatiat on palju.

Teenusepakkujad hindavad üldjuhul (91% juhtudest) **MISA korralduslikku tegevust** ettepaneku esitamise/hanke etapis heaks või väga heaks ja on arvamusel, et neile oli õppe läbiviimise käigus tagatud MISA meeskonna poolt piisav ja asjakohane tugi. Kuigi teenusepakkujad on üldiselt MISA tegevusega rahul ning pikas perspektiivis on MISA olnud hea ja tulus koostööpartner, siis esineb koostöös ka kitsaskohti. Peamiselt heidetakse MISA-le ette liigset bürokraatiat ja vähest paindlikkust: mahukas aruandlus, mis sageli puudutab vähem õppe sisu ja rohkem vormilisi küsimusi; tegevuse elluviimise käigus on keeruline algses kavas muudatusi teha; jäik pearahasüsteem tasustamises, karmid sanktsioonid, ettemaksuvõimaluse puudumine; pikk menetlemise aeg jm. Mõnel teenusepakkujal on ilmnunud ka suhtlusprobleeme, aga siinkohal mööndakse, et see sõltub väga tugevasti konkreetsest MISA koordinaatorist, tema suhtlusoskusest ja pädevusest.

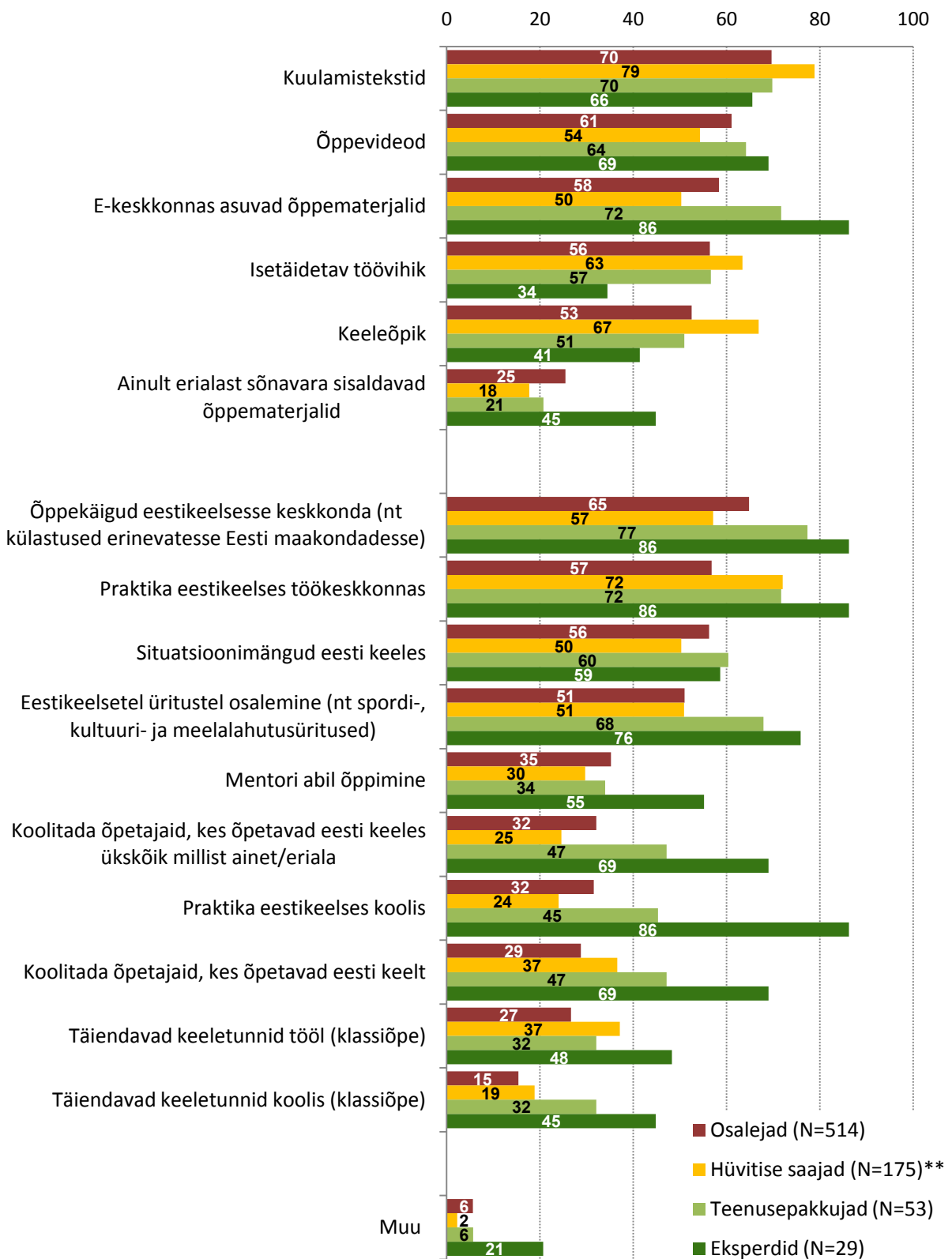
MISA jaoks omakorda on probleemiks **keeleõppe kvaliteedi tagamine**. Teenusepakkujad jagunevad laias laastus kaheks grupiks: ühed, kellel endal on keeleõppealane pädevus ja õpetajaskond, teised, kellel puudub keeleõppealane pädevus, aga on juhtimise kogemus ning koolitajad nõustatakse sisse. Viimast tüüpi firmade puhul on probleemiks võimalik ebakompetentsus ning firma ei saa õpetajaskonna kvaliteedi eest vastutada, sest firma ise pole võimeline õpetajate kvaliteeti kontrollima ning tagama. Õpetajate tase paraku varieerub, head õpetajad on hõivatud ja kallid. MISA võimalused keeleõppe kvaliteeti kontrollida on piiratud, sest osa firmasid ja õpetajaid ei soosi, et programmi koordinaatorid keeleõppetunde külastaksid. Ainult pakkumises esitatud info põhjal aga on keeruline õppekvaliteedist ülevaadet saada. Kuna hankekonkursist osavõtt on vähenenud, siis peab MISA oma nõuded ja kriteeriumid hoolega üle vaatama, et tagada edaspidigi koostöö professionaalsete teenusepakkujatega, kelle õppemeetodid on end senise kogemuse põhjal õigustanud. Kaaluda tasub ka oma kvalifitseeritud õpetajate kaadri võimalusi.

Soovitused õppemeetodite ja -materjalide osas

Uuringu tulemustest ilmneb väga selgelt, et **eduka keeleõppe tagamiseks on ülioluline eestikeelne keskkond ja keele praktiseerimise võimalus**. Eesti keele õpetamine mitte-eestikeelses keskkonnas jääb efektiivsusele ning keele edasise kasutamise, praktiseerimise seisukohalt puudulikuks, kui õppele ei lisandu kontakte eestikeelses keskkonnas. Pideva keelepraktika puudumine on üks suurimatest probleemidest keele omandamise juures, sest ei teki võimalust ega julgust rääkida ning õpitu ununeb kiiresti. Eestikeelses keskkonnas on keeleõppel ka laiem tähendus lõimumise edendamise seisukohast. Praktika näitab, et need mitte-eestlased, kes on saanud eesti keelt õppida eestikeelses keskkonnas, mõistavad Eesti olusid ning eestlasi paremini ja seeläbi pikemas perspektiivis muutuvad ka hoiakud eestimeelsemaks. See aga peaks olema keeleõppe lõppeesmärk. Eesmärki aga ei saavutata enne, kui ei looda eestlaste ja muust rahvusest inimeste jaoks ühtset keelekeskkonda. Viimane on tähtis ka eestlastele, kelle vene keele oskus ei ole paraku kiita, kuid üsna paljude töökohtade nõuetesse on selle keele oskus sisse kirjutatud.

Seetõttu soovitatakse MISA programmides kasutada eelkõige **interaktiivseid keele õppimise vorme**, mis rakenduksid **eestikeelses keskkonnas** (nt õppekäigud, praktika eestikeelses töökohas, eestikeelsetel üritustel osalemine, situatsioonimängud) (Joonis 5).

Joonis 5. Milliseid tegevusi või materjale Te soovitate tulevikus MISA programmis kasutada, et eesti keele õpetamine oleks võimalikult efektiivne? (%)

* Kuna iga vastaja võis anda mitu vastust, siis võib protsentide summa olla 100-st suurem.

** Huvitise saajatel oli küsimus teisti sõnastatud: Milliseid tegevusi või materjale Te soovitate kasutada, et eesti keele õpetamine oleks võimalikult efektiivne?

Erinevad osapooled on ühel meelel, et MISA programmide raames on kõige vähem vajadust täiendava auditoorse õppe järele; vaid vähesed vastajad arvasid, et täiendavad keeletunnid koolis või tööl muudaksid eesti keele õpetamist tõhusamaks. Õppevormide puhul hakkab silma, et just eksperdid soosivad väga mitmekesist valikut keeleõppetegevustest ja mainivad enamikku tegevusi ülejäänud sihtrühmadest märksa sagedamini (eriti võrreldes õppes osalejate ja hüvitise saajatega). Teisalt tõdevad eksperdid, et need interaktiivsed õppevormid on vaieldamatult tunduvalt kallimad kui traditsioonilised lähenemised. Siit tõstatub oluline küsimus: kas MISA peab eelistama neid õppevorme, mis on oluliselt efektiivsemad (nii keeleõppe kui ka lõimumise aspektist), kuid kallimad, või siis tuleks eelistada klassikalist lähenemist, mis võimaldab korraldada nõ massiõpet.

Õppematerjalide efektiivsuse osas on erinevate sihtrühmade arvamused mõnevõrra erinevad. Ühisjooneks on see, et valdav osa vastajaist peab efektiivseks kuulamistekstide, mõnevõrra harvemini ka õppevideote kasutamist. E-keskkonnas asuvaid õppematerjale väärtustavad ennekõike eksperdid ja teenusepakkujad. Traditsioonilisi õppematerjale (õpik, töövihik) pooldavad kursustel käinud ise oluliselt rohkem kui eksperdid.

Programmide senine ulatus ja väljavaated tulevikus

Ekspertidel on erinevad arusaamad, kui paljude inimesteni on MISA keeleõppe programmid aastatel 2007-2013 jõudnud ning kui hea on sihtgruppide ja piirkondade kaetus. Rohkem kui pooled ekspertidest arvasid veebiuuringus, et aastatel 2007-2013 leidis selliseid **sihtgruppe**, kes olid keeleõppe programmidesse liiga vähe kaasatud, kuid vajaksid kindlasti järgmistesse programmidesse kaasamist. Puuduolevaid sihtgruppe nimetati seinast sein, ükski neist ei domineerinud vastustes. **Piirkondade** osas on praegune pilt parem (2/3 ekspertidest oli seisukohal, et kõik vajalikud piirkonnad olid piisavalt kaasatud), aga kohati siiski leiti, et senisest suuremat kaasamist vajavad nii hetkel aktiivselt kaasatud piirkonnad (Ida-Virumaa, Tallinn) kui ka Lõuna-Eesti ja teised alad.

Ekspertide ja teenusepakkujate seas ei ole üksmeelt küsimuses, **millises mahus peaks tulevikus MISA programmides keeleõpet pakkuma**, et eesti keelest erineva õppekeelega inimesed lõimuksid võimalikult efektiivselt Eesti ühiskonnaga. Veebiuuringus leidis 51% teenusepakkujatest, et keeleõppe peaksid läbima võimalikult paljud inimesed (see arvamus domineeris keeleõppefirmades), 26% aga pooldas süvendatud keeleõpet, isegi kui see tähendab ainult väheste inimeste osalemisvõimalust. Ekspertide arvamused jagunesid märksa võrdsemalt: võimalikult suurt osalejate arvu pooldas 45% vastanutest ja süvendatud keeleõppele keskendumist 35%. Ekspertidega tehtud süvaintervjuides tuli välja selge toetus süvendatud õppele, kuid samas toetusõhinat vähendas nende meetodite kõrge hind.

Ühelt poolt soovitakse sihtgruppide nimistusse uusi nimetusi lisada, teisalt aga eksisteerib soov sihtgruppide arvu vähendada, et keskenduda peamisele. Mitmete ekspertide arvates peaks keeleõppe peamiseks sihtgrupiks olema avalik sektor, sest riik on sellele grupile seadnud teatud keelenõuded. Teiseks oluliseks sihtgrupiks, kellega MISA on tegelikult aastaid juba tegelenud, on kutsekoolide õpilased ja õpetajad, sest aastal 2020 minnakse kutsekoolides kutsekeskhariduse tasemel 60% ulatuses üle eestikeelsele aineõppele. Kolmandaks tähtsaks sihtgrupiks on üldhariduskoolide pedagoogid (nii eesti keele õpetajad kui eestikeelseid tunde andvad aineõpetajad). Puuduva sihtgrupina nimetati gümnaasiumiõpilasi, kellel on kindel plaan minna kõrgkoolidesse edasi õppima. Kuna iga aastaga paraneb muust rahvusest inimeste eesti keele oskus, siis tasapisi peab vähenema nõ algtaseme ning abistavate eesti keele kursuste osakaal. Selles võtmes peaks ka MISA roll eesti keele õppes teisenema.

Tulemuslikkuse mõõtmine

Õppetegevuse planeerimiseks ja selle tulemuslikkuse hindamiseks on oluline hinnata osalejate taset nii keeleõppekursuse alguses kui ka selle lõppedes. Uuringu tulemuste põhjal tehakse seda praegu kursuse algul sagedamini kui kursuse lõpus. Kui lähtuda osalejate (õppurid ja täiskasvanud keeleõppijad) endi tagasisidest, siis õpe algas keeleoskuse taseme hindamise või eksamiga 74% juhtudest ning lõppes lõputöö või eksamiga 57% juhtudest. Nende näitajate puhul tuleb arvestada võimalusega, et teatud juhtudel osalejad võib-olla ei saanud aru või tagantjärele enam ei mäletanud, et nende keeleoskust hinnati. Antud tõlgendust toetavad teenusepakkujate vastused – nende sõnul toimus osalejate hindamine (nt eksami või lõputöö vormis) 80-90% tegevustes, keeleõppefirmades isegi sagedamini. Kvalitatiivuuringust selgus, et alati ei ole formaalset kontrolli, sest osa õpetajaid ei hinda õppurite keeleoskuse arengut mitte testide ja tasemetöödega, vaid individuaalselt, jälgides, milles on iga õppur kursuse jooksul edenenud. Kuigi keeleoskuse hindamise nõue on MISA programmides sees, ei ole programmi ekspertidel siin päris ühest seisukohta – küsitlusele vastanud ekspertidest 3/4 leidis, et keelekursused peaksid algama ning lõppema keeleoskuse taseme hindamisega. Nii teenusepakkujatest kui ekspertidest arvab peaaegu 2/3, et MISA programmi kursuste/õppe käigus toimuv eesti keele oskuse taseme hindamine peaks tuginema samale süsteemile, mis on kasutusel tasemeeksamil (A2, B1, B2 jms).

Ühest seisukohta on selles küsimuses üpris keerukas kujundada, sest MISA tegeleb väga paljude sihtgruppidega ja kasutab erinevaid meetodikaid. Keeleõpet korraldavad teenusepakkujad peavad kursuse algul keeleoskuse taseme testimist kasulikuks, sest see aitab jaotada osalejaid sarnase keeleoskuse tasemega gruppidesse. Kuigi testimist võib kasutada ka õpilase arengu hindamiseks, siis ei ole see alati kõige sobilikum ning kursuse tulemuste ja keeleoskuse arengu kindlakstegemiseks oleks vajalik komplekssem hindamine (sh õpetaja ja osaleja enda arvamus). Teatud juhtumitel, mis on seotud lühemate kursuste, ainult erialase keele või individuaalsema õppega (näiteks tööjõuvahetus, õpe mentori käe all, mitteformaalsed tegevused jms), kujuneb vajadus eksami sooritamise järele ning selle vorm omamoodi küsitavaks. Keeletest võib mõõta sõnavara rikkust ning teadmisi grammatikast, kuid mitte inimeste valmisolekut suhelda eesti keeles või tema hoiakuid. Teisalt aga oleks programmide tegevuste mõjusust vaja siiski kuidagi mõõta. Seega eksisteerib vastuolu, mida tuleb iga keeleõppe programmide tegevuse raames eraldi lahendada lähtuvalt õppe eesmärgist. Mõõdikute loomine on valdkond, milles tuleb jätkata sobivate lahenduste otsimist.

KUHU JA KUIDAS EDASI?

Käesoleva uuringu kõiki tulemusi summeerides võib öelda, et MISA poolt aastatel 2007-2013 tehtud tööd eesti keele õppe korraldamisel ja arendamisel võib pidada kordaläinuks. MISA pikaajaline tegutsemine on andnud paljudele inimestele võimaluse arendada keeleõppe erinevaid meetodikaid paljudele sihtgruppidele, neid katsetada ning uuesti meetodikaid täiustada. Keeleõpetusse on varasemaga võrreldes rohkem juurdunud süsteemset käsitlust. Samas tuleb mõnda, et keeleoskust saab edukalt arendada ainult siis, kui on välja selgitatud, millised on õppurite vajadused ja motiivid. Keeleõppe põhivastutus on ikka õppuritel. Kui õppijal soov puudub, ei aita ükski meetodiline võte.

Positiivse üldhinnangu kõrval tõi uuring välja rea puuduseid, mis on seotud nii tegevuste eesmärkide ja alaeesmärkide püstituse kui ka indikaatorite määratlemisega, mille abil saaks läbiviidud tegevuste

mõjusust mõõta. Kindlasti osutub Eesti ühiskonna jaoks oluliseks probleemiks keeleõppe suhteliselt vähene mõju lõimumisele. Sellel nähtusel on loomulikult palju põhjuseid, kuid tõenäoliselt oleks vaja keeleõpet senisega võrreldes hakata vaatlema märksa laiemas kontekstis. Poliitilises retoorikas räägitakse eesti keele õppimisest kui eesmärgist. Tegelikult tuleks keelt näha kui vahendit, mida saab kasutada suuliseks või kirjalikuks suhtlemiseks, nii argi- kui ka tööelus. Keeleõpe iseenesest ei taga veel osalejate lõimumist Eesti ühiskonnaga. Keeleõpe tähendab vaid üht eeldust, kuid mitte automaatset lõimumist. Seetõttu peaks MISA kursuseid lisaks keeleoskusele analüüsima ka sellest aspektist, millise tõekehju need annavad õppurite lõimumisprotsessile: soov eesti keelt kasutada, laiendada tutvusringkonda, olla meedia kaudu paremini kursis Eesti ühiskonnas toimuvaga. Ja seda kindlasti mitte ühepoolselt, vaid kahepoolselt, kuna lõimumine ei ole ühesuunaline, vaid kahesuunaline protsess.

Eestis vajatakse erineval tasemel eesti keele õpet veel pikkadeks aastateks. Igal aastal tuleb nõ turule suur hulk inimesi, kelle eesti keele oskus ei ole sellisel tasemel, et nad saaksid kas töötada vastava kvalifikatsiooniga ametikohal, õppida soovitud õppeasutuses või lihtsalt tuleksid igapäevaelus toime ametiasutustega suhtlemisel. Kuna keeleõpe on kallis, siis on tähtis olemasolevate vahendite otstarbekas kasutamine. Jätkusuutliku ja efektiivse keeleõppe aluseks oleks selle pidev riigieelarveline rahastamine. Erinevatest fondidest saadud vahendid on oma olemuselt ühekordsed ning seetõttu kaldub nende vahendite kasutamine olema pigem projektipõhine. Seega puudub võimalus teha arengukavasid, mille kestus ületab ühekordsete projektide kestuse. Seni kuni muust rahvusest elanike hulgas jagub eesti keelt puudulikult valdavaid inimesi, peaks MISA funktsioneerimise aluseks olema süsteemne tegevus, mille olemust ja võimalusi mõistavad nii keeleõppijad kui ka õpetajad ning mis annaks mõlemale poolele teada, milliseid arenguvõimalusi süsteem nende jaoks kätkeb, kui nad sisenevad sellesse kas õppija või õpetajana.

Siin avaldub MISA rolli problemaatika: kas MISA tuleb vaadelda kui organisatsiooni, mis tegeleb vaid keeleõppe ja teiste seotud tegevustega, või MISA esineb ka antud valdkonna kompetentsikeskusena, sest selle asutuse tegevus on äärmiselt laiapõhjaline ning nõuab häid erialaseid teadmisi mitmest valdkonnast. Kuna MISA-l on rohkelt partnereid, kes soovivad saada paljudele küsimustele sisulisi vastuseid, mitte ainult korralduslikke, siis peaks MISA roll kompetentsikeskusena suurenema. Siis saavad täpsemalt paika keeleõppe eesmärgid erinevates sihtgruppides, määratletakse põhjendatumalt sihtgruppide keelelised vajadused ja otstarbekamalt tegevuste tulemuslikkuse mõõtmise indikaatorid, suudetakse teenusepakujatele olla sisulisemaks partneriks ning teostada kompetentset kontrollifunktsiooni.

Poliitilisel tasandil vajavad veel päris paljud teemad lahendamist: milline peaks olema Eesti riigi eelarveline rahastus, millistele peamistele sihtgruppidele tuleks oma tegevus suunata, milline peaks olema massilise ja süvendatud keeleõppe vahetõttu ning kuidas senisest enam tagada eesti keele õppimist eestikeelses keskkonnas. MISA vaadeldud perioodi tegevus annab ainest varasemaga võrreldes sisukamalt ja julgemalt nendele küsimustele vastust otsida ja ka vastata.